

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA

„ÉN A MAGYAR HAZÁNAK A SZOLGÁLATÁBA AKAROM ÁLLÍTANI A TUDÁSOM”¹

FÜLEP FERENC (1919–1986) PÁLYAKÉPE

[1] Rónay Anna: *Boldog boldogtalan szerelmek*. 2006. 130. Felesége önéletrajzi regényében idézi őt. Fülep az esküvője előtt mondta ezt leendő anyósának, aki disszidálásra biztatta.

Fülep Ferenc egyik, ha nem a legmeghatározóbb személyisége volt a magyar múzeumi életnek a 20. század második felében. Már egymagában az a tény, hogy 35 évig vezette – a leg-hosszabb ideig – a Magyar Nemzeti Múzeumot, érdemessé teszi őt arra, hogy megemlékezzünk sokrétű és jelentős munkásságáról. Ennek aktualitását e jelen szám tematikája mellett születésének ideje 100. évfordulója is indokoltá teszi.

ÚT A NEMZETI MÚZEUMIG

Fülep Ferenc 1919. augusztus 5-én született Szerencsen egy csizmadiamester hatodik gyermekeként. A később még három gyermekkel bővülő család nagy szegénységben élt. Fülep Ferenc elemi iskolai tanulmányait szülővárosában, majd Tiszalúcon folytatta (ahová 1929-ben költözött a család), innen tanítója ajánlására Miskolcra, a város híres református alma materébe, a Lévay József Gimnáziumba került. Itt végig, nyolc éven keresztül jeles tanuló volt, ami tandíjmentességet jelentett számára. Középiskolai éveit azonban három évig meg kellett szakítania egy komoly betegség okán, ami miatt csak 1941-ben tudott leérettségizni.² A kitűnő érettségi után a debreceni egyetem latin–történelem szakos hallgatója lett. Később régészetre szakosodott, és előbb díjtalan (1942), majd díjas gyakornoka (1946) lett az egyetem Régészeti Intézetének, amelyet Járdányi Paulovics István vezetett. Egyetemi tanulmányait, 1946-ban római kori régészeti témában, a római császárok al-dunai útépitéséről szóló értekezésével fejezte be, mellyel „summa cum laude” bölcsészdoktori diplomát szerzett. Ezt követően a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségénél (KOF) múzeumi állásért folyamodott, de célját csak egy évvel később tudta elérni, akkor is „kinevezés nélkül”.³

[2] „Ahogy én tanultam...” Fülep Ferenc ifjúkori önéletrajza (kézirat). MNM KAD Múzeumtörténeti Gyűjtemény (MtGy). M. T. 97-2724/1998.

[3] Uo., vö.: Kádár Zoltán: Fülep Ferenc 1919–1986). In: *Archaeologiai Értesítő*. 113. 1986/2. 257–259., 257.

a kiállításnak a megnyitóján megjelent Gerő Ernő miniszter és felesége, utóbbira akkora hatással volt az ifjú múzeumigazgató, hogy ez aztán hozzájárult gyors karrierjéhez és Budapestre kerüléséhez

¶ 1947-ben a székesfehérvári múzeum megbízott vezetője lett (közvetlenül Weöres Sándort követve e feladatkörben). A múzeumi szakmai feladatokat kezdetben fizetés nélkül ellátó Fülepet Székesfehérvárott szörnyű állapotok fogadták. A világháborús harcok által jelentősen sújtott épület zárva volt, nem tudta ellátni funkcióját. Fülep rövid, kétéves fehérvári működése alatt a múzeum felújítása megkezdődött, irányításával és aktív részvételével újrarendezték a gyűjteményeket, sőt 1948-ban ismét megnyílhatott egy három teremből álló kiállítással,⁴ melyet a pákozdi csata 100. évfordulója alkalmából rendezett a fiatal múzeumigazgató. Ez jelentette első munkakapcsolatát a Magyar Nemzeti Múzeummal, ahonnan számos tárgyat kölcsönzött. E sorok írójának több régi múzeumi munkatárs is említette, hogy ennek a kiállításnak a megnyitóján megjelent Gerő Ernő miniszter és felesége. Utóbbira akkora hatással volt az ifjú múzeumigazgató, hogy ez aztán hozzájárult gyors karrierjéhez és Budapestre kerüléséhez.⁵ E szájhagyomány nehezen bizonyítható, de Fülepnek (1945 óta meglévő MKP-tagsága mellett) a megvalósult gyors karrierhez mindenképpen szűksége lehetett egy vagy több befolyásos pártfogóra.

¶ 1949 áprilisában a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsánál bízták meg „asszisztensi teendők ellátásával”,⁶ ez azt jelentette, hogy a KOF-nál vezette az adminisztratív ügyeket. Ebben az állásban azonban csak nagyon rövid ideig munkálkodott, mert 1949 szeptemberében a Magyar Tudományos Tanács Titkárságának miniszteri segédtitkárává nevezték ki.⁷ Ennek átszervezése után a Magyar Tudományos Akadémia keretein belül előadói státusban folytathatta munkáját. 1951-ben megszerezte következő tudományos fokozatát: a történettudományok kandidátusa lett, s megkapta a Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozatát.⁸

¶ Ez az év Fülep Ferenc pályáján más szempontból is meghatározó volt, hiszen 1951 áprilisában bízták meg a Magyar Nemzeti Múzeum (akkori nevén Országos Történeti Múzeum) vezetésével.⁹ Ez azt jelentette, hogy mindössze 31 éves korában került helyettes főigazgatói titullussal az ország első számú múzeumának élére. Tényleges főigazgatói státusba 1955. szeptember elsejei hatállyal nevezték ki.¹⁰

[4] J(enő) Fitz: Ferenc Fülep (1919–1986). In: *Alba Regia* XXIII. 1987. 247.

[5] Legutóbb Tóth Endre (1944–) régész, az MNM Régészeti Könyvtárának ny. fősztályvezetője 2018. december 19-én adott interjú alkalmával említette ezt nekem.

[6] MNL OL K726-1949-706., -712.

[7] MNL OL K726-1949-1457. Tulajdonképpen e munkakörből a KOF már 1949 májusában „átengedte” őt a Tudományos Tanácshoz.

[8] Kádár 1986. 257. 1956-ban a Munka Érdemrenddel is kitüntették (uo.).

[9] MNM KAD Irattár. (MNMI) Főigazgatói iratok. 33/1951. Fülep főigazgatói állomáshelyét 1951. április 26-án foglalta el (MNMI 36/1951. Főig.).

[10] MNMI Főig. iratok. Ikt. sz. n. Beszámoló a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Múzeum 1955. évi működéséről

Fülep Ferenc 1945-ben
Magányútemény

Interjú a Nemzeti Múzeum történeti állandó kiállításában
Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár és Digitális Képtárhívum

Fülep Ferenc ásatási konzultáció közben
Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár és Digitális Képtárház

A MAGYAR MÚZEUMÜGY VEZETŐJE

¶ Mielőtt Fülep Ferenc „a nemzet múzeumában” végzett munkájának összefoglalásába kezdenénk, néhány szót arról is kell ejtenünk, hogy 1953-tól három éven keresztül ő volt a magyar múzeumügy első számú vezetője is.

1953-tól három éven keresztül ő volt a magyar múzeumügy első számú vezetője is

¶ 1953 elején, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának (MMOK) megszűnése után, a magyar múzeumügy központi irányítószerve, a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya lett. Megalakulásától lett vezetője Fülep, aki még az MMOK vezetését is megkapta a megszűnő szervezet utolsó hónapjára.¹¹ (Ahogy Éri István mondta: neki kellett szétrobbantania.) Ezzel tehát saját maga felettesévé is vált, hiszen az ország összes múzeuma mellett az általa vezetettet is felügyelte.¹²

¶ A múzeumügy irányítójaként tevékeny szerepet vállalt a magyarországi múzeumi hálózat kialakításában és fejlesztésében.¹³ Ugyanakkor a kommunista rendszer első számú képviselőjének számított a múzeumi szférában, amiért aztán 1956 forradalmi napjaiban többen (például Radnóti Aladár¹⁴) szemére vetették – főként személyzeti kérdésekben – elkövetett hibáit. László Gyula az 1956. december 15-én tartott osztályvezetői értekezleten Fülep jelenlétében a következőt mondta: „Jó szervezőképességét elismerjük, de a múzeumi területen elkövetett hibák szimbóluma lett, akkor is, amikor ebben részt sem vett.”¹⁵ Voltak, akik elégtételt is akartak venni rajta, s ezért mindenhol (még a lakásán is) keresték.¹⁶ Végül is fizikai bánatalmazására nem került sor (azért sem, mert néhány napig különböző helyeken bujkált), de a Múzeum Forradalmi Bizottsága elmozdította a főigazgatói tisztségből, és visszahelezte az 1949-ben koncepció per nyomán leváltott Huszár Lajost, valamint visszahívta a Régészeti Osztály élére Párducz Mihályt, akit ugyancsak ideológiai alapon távolítottak

a kommunista rendszer első számú képviselőjének számított a múzeumi szférában

voltak, akik elégtételt is akartak venni rajta, s ezért mindenhol (még a lakásán is) keresték

[11] Kinevezésének előkészítését l. MNL OL Oktatásügyi Minisztérium. XIX-1-2-2-m-51/1953 (l. d.) 1953 januárjában már a MMOK hivatalvezetőjeként intézkedik pl. számos személyzeti ügyben (MNMI 14-02-11/1953. Főig.).

[12] A minisztériumi főosztályvezetőként írt hivatalos leveleit azonban érthetően nem saját magának, hanem helyettesének, Mihalik Sándornak címezte.

[13] Tóth Endre: Fülep Ferenc. In: Magyar Múzeumi Arcképcsarnok. Bp., 2002. 293.

[14] Özv. Radnóti Aladárné Alföldi Mária: A Nemzeti Múzeum égése 1956 októberében (kézirat, Frankfurt am Main, 2012) 13. MNM KAD Múzeumtörténeti Gyűjtemény.

[15] Lásd az ülés jegyzőkönyvét, MNMI Főigazgatóság iratai ikt. sz. n.

[16] Lányi, Fülep Zsófia és más múzeumi kollégák elmondása szerint.

Ez azt jelentette, hogy mindössze 31 éves korában került helyettes főigazgatói titulussal az ország első számú múzeumának élére.

el korábban. A forradalom leverése után a kormányzat a múzeumi főigazgatói tisztségében megerősítette őt, viszont a minisztériumi állásából (úgy tűnik, saját kérésére) felmentette.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ÉLÉN

az 1950-es évek elején a Nemzeti Múzeumban tervszerűen elkezdődött, majd az évtized folyamán végbement a múzeumi gyűjtemények ügyvezetett nagyrevíziója

¶ Mint említettük, Fülep Ferenc 1951 tavaszától irányította az ország első múzeumát. A világháborús ostrom nyomainak elűntetése is részben ekkor történt meg, hiszen a Nemzeti Múzeum palotáját az alapítás 150. évfordulójára felújították. Ennél jelentősebb momentum volt, hogy az 1950-es évek elején a Nemzeti Múzeumban tervszerűen elkezdődött, majd az évtized folyamán végbement a múzeumi gyűjtemények ügyvezetett nagyrevíziója, amelynek köszönhetően rendezték a raktárakat, és a korábban bekerült anyagokat is beletárolták. A Fülep vezette intézmény tudományos munkatársai a vidéki múzeumok rendezésében is részt vettek, sőt a restaurátorok is kapcsolódtak ehhez a nagy munkához azzal, hogy számos vidéki intézmény műtárgyait is konzerválták.¹⁷

¶ A restaurátori munkát Fülep a főigazgatói működése kezdetétől élénk figyelemmel kísérte és támogatta. Az 1983. december 12–14-én megtartott X. Országos Restaurátor Konferencián elmondott előadása jól tükrözi odafigyelését, hozzáállását a szakmához.¹⁸ (Nemcsak helyzetképet adott, hanem kijelölte a jövő feladatait, bevonva külföldi tapasztalatait.) Fülep ezt a területet a Nemzeti Múzeum keretén belül – Baki Győző vezetésével – 1952-ben újjászervezte: integrálva az addig különálló restaurátor-részlegeket, egy szervezeti egységbe beosztva a különböző osztályokon dolgozó restaurátorokat létrehozta a Restaurátor Osztályt. Nem sokkal később aztán beolvasztották az osztályba az 1953 elején megalakított Országos Restaurátor Műhely is.¹⁹ A megfelelő technikai felszereltség biztosítása mellett csaknem háromszorosára növekedett Fülep vezetése alatt az intézmény restaurátorainak száma.

¶ Fülep a főigazgatósága kezdetén (a műtárgyvédelmi területen kívül is) általános átszervezést hajtott végre a Nemzeti Múzeumban. A szervezeti változások 1951-ben az Adattár

[17] *A Magyar Nemzeti Múzeum – Történelmi Múzeum munkája. Fülep Ferenc hagyatéka.* 41. d. RAHA XXXVII. 171/2006. (MNM KAD Régészeti Adattár).

[18] Fülep Ferenc: Restaurátori feladatok a múzeumi munkában – a régész szemszögéből. In: *Műtárgyvédelem* 10. 1982. 207–212.

[19] Morgós András: A restaurálás története a Magyar Nemzeti Múzeumban 1960 előtt. In: *Műtárgyvédelem* 2005. 7–46., 35.

feladata lett a legrégebbi ásatások feljegyzéseinek, térképeinek, fényképanyagának felkutatása, összegyűjtése és mindezek kutatásának biztosítása

létrehozásával kezdődtek. E múzeumi segédgyűjtemény feladata lett a legrégebbi ásatások feljegyzéseinek, térképeinek, fényképanyagának felkutatása, összegyűjtése és mindezek kutatásának biztosítása. (Az Adattár emellett természetesen elkezdte a Nemzeti Múzeum történetének dokumentumait is gyűjteni.) Az adattári munka alighogy elkezdődött, az MMOK megszűnése után a Nemzeti Múzeum Adattárának hatáskörébe utalták a leletmentő ásatások lebonyolítását és irányítását, mely hatáskörbővülést kiegészítette még a 863-015/1952. VI.K.M. számú rendelet, amely a régészeti ásatások rendjét szabályozva előírta azok szakszerű dokumentálásának módját azzal a követelménnyel, hogy „az ásatási napló eredeti példányát és mellékleteit az Országos Történeti Múzeum adattárában” kell megőrizni. Az Adattár központi országos feladatköre azonban még nem merült ki ezekkel, hiszen az MMOK megszűnése után idekerült a központi (országos) műtárgnyilvántartás is, valamint a tervszerű tudományos kutatások célját szolgáló akadémiai ügynevezett „A” téma ásatások és a művelődési miniszter által nyújtott ügynevezett „B” téma kutatások adminisztrációja.²⁰

¶ További változást jelentett az intézményben az addig a különböző osztályokon és gyűjteményekben szétszórtnan kezelt könyvvállomány egyesítése, melynek folyamányaként létrejött a Központi Régészeti Könyvtár, amely a következő évtizedek gyarapodásának köszönhetően Közép-Európa egyik legjelentősebb régészeti tárgyú szakkönyvtárává vált. Fülep átszervezte a Történeti Osztályt is, két önálló egységre bontva. Így jött létre 1952-ben a Középkori és az Újkori Osztály. Előbbi igazi bázisa lett a hazai középkori régészetnek és falukutatásnak, utóbbi immár a Rákóczi-szabadságharcotól 1849-ig terjedő korszakok történeti anyagát gyűjtötte, amely gyűjtési évkört 1967-ben kiterjesztettek egészen a második világháború végéig. Ezen változások mellett Fülep a tudományos munka irányítása céljából létrehozta a tudományos titkári funkciót, és felállította az intézmény keretein belül a Tudományos Tanácsot (1954), amelynek feladata a múzeum legfontosabb tudományos kérdéseinek és terveinek megtárgyalása, kiadványügyének előmozdítása volt. Utóbbit is szorgálta az 1953-ban

létrejött a Központi Régészeti Könyvtár, amely a következő évtizedek gyarapodásának köszönhetően Közép-Európa egyik legjelentősebb régészeti tárgyú szakkönyvtárává vált

a tudományos munka irányítása céljából létrehozta a tudományos titkári funkciót, és felállította az intézmény keretein belül a Tudományos Tanácsot

[20] Sz. Burger Alice: Tízéves a Nemzeti Múzeum Adattára. In: *Folia Archaeologica*. 16. 1964. 283–288.; vö. Fülep Ferenc: Tíz év. In: *Folia Archaeologica*. 7. 1955. 3–5., 5.

a múzeumépületben kialakított nagyteljesítményű sokszorozó (rotaprint) üzem, ez ellátta az ország összes múzeumát kiállítási vezetőkkel, plakátokkal és egyéb kiadványokkal.²¹

[21] Fülep 1955. uo.

¶ Fülep az átszervezésekkel a Nemzeti Múzeum központi szerepét kívánta biztosítani, ami alapvetően sikerült is neki, bár a régészeti területen ez a vezető szerep a Régészeti Intézet (MTA) létrehozásával 1958-ban erősen csorbult. (Egyébként Fülep az intézet alapításától egy ideig – félállásban – annak egyik vezető munkatársa volt.)

¶ A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete viszont nemcsak az említett lépésekkel fejlődött tovább, hanem vidéki tagintézményi hálózatának létrejöttével is, amely ugyancsak Fülep Ferenc főigazgatóságának eredményei közé sorolható. Ugyanis a visegrádi Mátyás Király Múzeum, a sárospataki Rákóczi Múzeum és a monoki Kossuth Múzeum 1962-ben, az esztergomi Vármúzeum pedig 1985-ben az intézmény része lett. 1968-tól a vértesszőlősi őskori régészeti bemutatóhely is kapcsolódott még e vidéki hálózathoz.²² Ezt a bővülést Cennerné Wilhelmb Gizella (1921–1995) is főigazgatója érdekéért említette: „Az anyaintézményben és a filiákban így a hazai történelem szélesebb körű, a pozitív nemzeti hagyományokat hangsúlyosan előtérbe állító reprezentációja vált lehetővé Fülep Ferenc elgondolása szerint.”²³

[22] Kovács Tibor: Fejezetek két évszázad múzeumtörténetéből. In: A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei (szerk. Pintér János) Bp., 2002. 9–15., 13.

[23] Cennerné Wilhelmb Gizella: Dr. Fülep Ferenc (1919–1986). In: Folia Historica. 14. 1989. 211–213., 212.

nemcsak az említett lépésekkel fejlődött tovább, hanem vidéki tagintézményi hálózatának létrejöttével is

nemcsak szervezetenként fejlődött tovább, hanem gyűjteményei is jelentős gyarapodást mutathattak fel

¶ A nemzet múzeuma Fülep főigazgatói működése alatt azonban nemcsak szervezetenként fejlődött tovább, hanem gyűjteményei is jelentős gyarapodást mutathattak fel. Helyettese, Korek József (1920–1992) a következőket írta Fülep nekrológiájában erről: „Vérbeli muzeológus volt, aki a múzeum fő feladatának a gyűjtemény szakadatlan fejlődését, állapotának megóvását és publikálását tekintette, végső céllal a közönség számára való bemutatással. 1951-ben került a múzeum élére, és vezetése alatt az 1802 óta gyarapodó gyűjtemények számbelileg a háromszorosára

A megfelelő technikai felszereltség biztosítása mellett csaknem háromszorosára növekedett Fülep vezetése alatt az intézmény restaurátorainak száma.

nőttek, minőségben megsokszorozódtak.”²⁴ Előtte a Nemzeti Múzeumnak kimondottan szerénynek mondható történeti anyaga volt – a festmény- és grafikai anyag kivételével –, az ő három és fél évtizedes korszaka után azonban csak az Újkori Osztályt nézve is nagy, különálló gyűjtemények (bútor-, textil-, hangszer-, üveg- és kerámiagyűjtemények stb.) jöttek létre. Fülep Ferencről többen elmondták, hogy nagyon tisztelte a műtárgyakat, fontos volt neki a gyűjteménygyarapítás. Amennyiben ehhez komoly összegeket kellett előteremteni, elérte, hogy meglegyen a pénzügyi háttér is. (Nem véletlenül írta róla Korek József, hogy „zászlóvivője volt a műtárgymentésnek”.²⁵)

nagyon tisztelte a műtárgyakat, fontos volt neki a gyűjteménygyarapítás. Amennyiben ehhez komoly összegeket kellett előteremteni, elérte, hogy meglegyen a pénzügyi háttér is

[24] Korek József: Dr. Fülep Ferenc (1919–1986). In: *Folia Archaeologica*. 37. 1986. 7–10., 8.

[25] Uo.

¶ A számára legkedvesebb gyarapodást egyértelműen a Szent Korona és a koronázási ékszerek 1978-as hazaérkezése és Nemzeti Múzeumba kerülése jelentette. Tóth Endre elmondása szerint a korona nagyon fontos volt neki, mindennap maga is személyesen ellenőrizte, hogy minden rendben van-e intézménye és hazája legnagyobb kincse körül.²⁶ A múzeumi főigazgatóság mellett számára a legnagyobb megtiszteltetést azt jelentette, hogy a Korona Bizottság elnöke lehetett.

a korona nagyon fontos volt neki, mindennap maga is személyesen ellenőrizte, hogy minden rendben van-e intézménye és hazája legnagyobb kincse körül

[26] Lásd 5. jegyz.

¶ A gyűjteményi munka mellett a tudományos feldolgozást is fontosnak tartotta, amelyet többek közt a múzeumi periodikák megjelentetésével ösztönzött. Például a *Folia Archaeologica* évkönyv újraindításával 1954-ben, amelyből vezetése alatt harminc kötet jelent meg (1957-től az ő főszerkesztésével). A régészeti mellett elindította (1972) a múzeum történeti évkönyvsorozatát is tizenkét kötet kiadásával. Ezek mellett még főigazgatósága alatt, az 1950-es években megindult az ásatások és terepmunkák dokumentálására szolgáló *Régészeti Füzetek* első sorozata, melyből 37, és az önálló tanulmányokat közlő második sorozata, amelyből 23 kötet látott napvilágot. De a Nemzeti Múzeumban folyt a Magyar Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulat folyóiratának, az *Archaeologiai Értesítőnek* a szerkesztése is, melynek munkálataiban 1949-től vett részt, majd 1961-től haláláig szerkesztője volt.

¶ A Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállításai is megújultak főigazgatósága alatt. A régészeti állandó kiállítás még a ki-nevezése előtti évben megnyílt ugyan, de később kétszer is

Fülep főigazgatói dolgozószobája. Jól látszik a páncélszekrény, amely több titkot is őrzött
Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár és Digitális Képtárház

Fülep Ferenc 60. születésnapjának múzeumi ünneplésén. Mellette Cennerné Wilhelmb Gizella főmuzeológus, a háttérben jobbra Korek József főigazgató-helyettes
Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár és Digitális Képtárház

az állandó kiállítások e dinamikus újrendezésére az új tudományos eredmények bemutatása, a szemléletmód változása, illetve az installációk elhasználódása miatt volt szükség

megújulhatott (1961, 1977), csakúgy, mint a történeti kiállítás (1952, 1967). Az állandó kiállítások e dinamikus újrendezésére az új tudományos eredmények bemutatása, a szemléletmód változása, illetve az installációk elhasználódása miatt volt szükség. Közben számos érdekes időszak kiállítás, kamaratárlat is várta a múzeumlátogatókat, és olyan jelentős vendégtárlatok is, amelyek külföldi múzeumok kincseit mutatták be a magyar közönségnek, mint a Puskin Múzeum (Moszkva) és az Ermitázs Múzeum (Leningrád, ma Szentpétervár) 1974 szeptemberében nyílt kiállítása a Díszteremben. Főigazgatósága alatt indultak meg ezek a vendégkiállítások, ugyanis 1945, illetve 1951 előtt sohasem állított ki külföldi múzeum a Múzeum körúti palotában. De arra sem került korábban sor, hogy teljes tárlatokat vigyen külföldre a Nemzeti Múzeum, ami az 1970-es évektől szinte rendszeressé vált (lásd Moszkva–Leningrád, Prága, Berlin, Stockholm, Washington stb.).

¶ A Nemzeti Múzeum nemzetközi kapcsolatai egyébként is nagyon megerősödtek (a múzeumalapítás 175. évfordulójára készült összefoglalójában azt írta, hogy múzeuma mintegy ötszáz külföldi múzeummal, tudományos intézménnyel, könyvtárral tart fenn rendszeres kapcsolatot²⁷) – mindebben döntő szerepe volt Fülep Ferenc külföldi kiküldetéseinek, tanulmányútjainak. Számos nemzetközi konferencián vett részt előadóként is. A szovjet blokk országain kívül Nyugat-Európában is sok helyen járt, sőt kétszer az Egyesült Államokban, valamint Mexikóban, Egyiptomban, Szíriában és Indiában is megfordult. Ezt jórészt annak köszönhetette, hogy 1955-től haláláig az International Council of Museums (ICOM) – az UNESCO mellett működő nemzetközi múzeumi szervezet – Magyar Bizottságának elnöke, majd a Nemzetközi Végrehajtó Bizottság tagja, a Magyar UNESCO Bizottság al-elnöke, valamint a Régészeti és Történeti Múzeumok Bizottságának (ICMAH) elnöke volt. Ezt a tisztséget 1977 és 1983 között töltötte be.²⁸ (Emellett az ICOMOS Magyar Bizottságának is tagja volt.) Leghosszabb, hét hónapos tanulmányútját is az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének (UNESCO) köszönhetette, amely út során

múzeuma mintegy ötszáz külföldi múzeummal, tudományos intézménnyel, könyvtárral tart fenn rendszeres kapcsolatot

[27] Fülep Ferenc: 175 éves a Magyar Nemzeti Múzeum. In: *Folia Archaeologica*. 28. 1977. 10.

[28] Visy Zsolt: Javaslat Fülep Ferenc (1919–1986) ICOMOS Panteonba való felvételére. In: *Archaeologiai Értesítő*. 11. 2008. 313.

Olaszország és Franciaország, valamint Anglia múzeumait és műemlékeit ismerhette meg behatóbban. Később, 1980 őszén az UNESCO megbízásából jutott el például Tanzániába is, ahol – többek közt – a világhírű antropológus, Mary Leakey vendége volt. Meglátogatta itt az „Emberiség bölcsőjének” is nevezett régészeti lelőhelyet, az Olduvai-szurdokot. Feladata azonban az újabb gazdag őskori lelőhely, Laetoli Site vizsgálata volt, amelyet a tanzániai kormány ekkor terjesztett fel a világörökségi listára. Az 1986-ban a Leakey asszony által feltárt őskori lábnyomok bemutatására, a régészeti lelőhely fölé építendő védőépület kérdésében kellett Fülepnek javaslatot tennie. Végül ezt úgy tette meg, hogy nemcsak leírta javaslatát, hanem a Műegyetem két építészmérnökével meg is tervezte a védőépületet, azaz a régészeti lelőhely bemutatóhelyét.²⁹ (A történethez azonban még hozzátartozik, hogy Mary Leakey nem volt túl szívélyes vendéglátója Fülepnek, akit „a nyakára küldött” embernek tarthatott, mert a semmi közepén egy ajtó nélküli konyhóban szállásolta el.³⁰)

¶ A külföldi utak jelentős tapasztalatszerzéssel jártak, s ennek volt hozadéka a Nemzeti Múzeum, sőt az egész múzeumi szakma számára. Utóbbi nehéz lenne lemérni és tetten érni (de mindenképpen egy kutatási irányt is jelenthethet), mindenesetre annyi biztos, hogy Fülep minden utazásáról beszámolt, úti jelentéseinek nagy részét különböző szakmai lapokban publikálta, ahol nagyon sokszor fontos megjegyzéseket és javaslatokat is tett. A Nemzeti Múzeum történeti évkönyvében olvasható nekrológiájában erről összefoglalóan ezt olvashatjuk: „Az 1950-es évek második felében megélénkülő külkapcsolatok hosszabb tanulmányútjainak eredményeit alkalmazni akarta múzeumunkban is. Így sokat foglalkoztatta a hazainál fejlettebb, szélesebb lehetőségekkel gazdálkodó múzeumpedagógia eredményei és módszerei átültetésének lehetősége.”³¹ Fontos megjegyezni, hogy a közönségkapcsolatok történetében is új fejezetet, illetve egy igazi hőskorszakot jelentett az a három és fél évtized, amikor a múzeum élén állt. Ő vette fel 1952-ben az első „propagandistát” Éri István (1929–2009) személyében, aki nem sokkal később a Középkori Osztály régésze lett ugyan, de ez a terület egyre dinamikusabban fejlődött egészen az önálló osztállyá válásig.

minden utazásáról beszámolt, úti jelentéseinek nagy részét különböző szakmai lapokban publikálta, ahol nagyon sokszor fontos megjegyzéseket és javaslatokat is tett

[29] Fülep Ferenc: Tanzániai úti beszámoló. In: Múzeumi Közlemények. 1981/1. 71–78.

[30] Fülep Zsófia elbeszélése szerint.

[31] Cennerné Wilhelmb Gizella i. m. 212.

Fülep Ferenc, kezében a pécsi ásatásán talált római kori illatszeres üveggel, 1968. július 4.
Fotó: Kovács E. Sándor, magángyűjtemény

¶ Nagyon sok mindenben előljárt az országban a Nemzeti Múzeum Fülep vezetése alatt, például ilyen volt a múzeumpedagógia is. Ez persze nem jelentette azt, hogy ő személyesen kezdeményezett vagy talált ki valamit, hanem, ahogy Lovas Márta, a múzeum egykori kiváló múzeumpedagógusa nemrég a *MúzeumCafé* egyik számában, a vele készült interjúban fogalmazott: hagyta őket „kísérletezni”.³²

¶ A látogatószám, mint általában minden intézményvezetőt, őt is foglalkoztatta. Különösen büszke volt arra (már az ötvenes évek elején is), hogy ezen a téren milyen nagyarányú növekedést könyvelhetett el a Nemzeti Múzeum. 1955-ben erről a következőket írta: „Kiállításainkat népünk megszerette, amit bizonyít az, hogy míg 1938-ban a múzeum látogatóinak száma kb. 40 ezer főt tett ki, addig a felszabadulás óta a múzeumot több mint hárommillió ember tekintette meg, 1952-ben több, mint 400 ezer, tehát az 1938. évinek tízszerese.”³³ A látogatottság növelését szolgálták a múzeum épületében tartott koncertek is, amelyeket Fülep kezdeményezésére (1969) rendeztek meg az úgynevezett stallumos kiállítási teremben a látogatási időn túl. Így valósult meg a *Múzeumi Zenés Esték*, majd később a *Magyar Zene Évszázadai* sorozata, mindkettő nagy sikerrel. A dísztermi hangversenyek – amelyeknek komoly 19. századi előzményei voltak – is ekkor (az 1970-es években) indultak meg,³⁴ amelyek manapság is közkedveltek.

míg 1938-ban a múzeum látogatóinak száma kb. 40 ezer főt tett ki, addig a felszabadulás óta a múzeumot több mint hárommillió ember tekintette meg, 1952-ben több, mint 400 ezer tehát az 1938. évinek tízszerese

[32] Karácsony Ágnes: „Mindent csináljak, amit a muzeológusok nem”. Beszélgetés Lovas Mártával a hazai múzeumpedagógia kezdeteiről. In: *MúzeumCafé* 58. 2017/2. április-május 213–219., 213.

[33] Fülep 1955. 4.

[34] Radnóti Klára: A Hangszergyűjtemény. In: *A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei...* 429–443., 438.

A RÓMAI KOROS RÉGÉSZ

¶ Fülep Ferenc nevéhez jelentős múzeumpolitikai tevékenysége mellett kutató régészként is számos maradandó eredmény fűződik. Bár vezető funkciói nyilvánvalóan korlátozták, Fülep mindvégig foglalkozott a még egyetemi tanulmányai alatt választott korszakával, a római korral, pontosabban Pannonia ókori évszázadaival.

¶ Két jelentős ásatást folytatott a pannoniai Limes mentén: Nagytétényben (Campona) a római tábor feltárását végezte 1949 és 1957 között, Almásfüzitőn pedig szintén a római táborrét 1959–1960-ban. A két tábor feltárása főleg a késő római

hadsereg szervezetének megismerése és a hadtörténeti kutatások terén hozott új eredményeket. A Camponáról szóló monográfiáját halála miatt nem fejezhette be. Régészeti tevékenységének nagyobb részét azonban Pécs (Sopiana) római kori emlékeinek kutatása tette ki. Fülep példaértékűen végezte itteni munkáját, hiszen nemcsak ásásokat végzett, hanem gondoskodott a legfontosabb leletek gyors restaurálásáról, megőrzéséről és bemutatásáról is. (Ez ma már magától értetődő szakmai elvárás, de évtizedekkel ezelőtt még ez sem volt általános a szakmában.) Évről évre szisztematikusan végezte pécsi ásatásait, melyeknek köszönhetően sorra kerültek elő az építészeti és festészeti emlékekben, valamint üvegleletekben gazdag késő római-ókeresztény temetőben a szebbnél szebb leletek. Tanulmányainak jó része is ezekhez az ásásokhoz kapcsolódott, végül pécsi kutatásainak eredményét három monográfiában publikálta. Ezek mellett a Pécsen végzett római kutatásainak eredménye lett az MTA doktora cím is (1972). Fülep az általa feltárt műemlékek esetében azt a célt tűzte ki, hogy azok ne csak biztonságos körülmények közé kerüljenek, hanem rekonstruálják is őket (például a pécsi ókeresztény sírkamrákat), és bekerüljenek a műemlékvédelem „védőszárnyai” alá.³⁵ Ezért kezdeményezte később, sőt közreműködésével elkészült a műemléki bemutatás terve is, de ennek a programnak a kiteljesedését már nem érthette meg. Mindenesetre azt bátran kijelenthetjük, hogy munkájával és erőfeszítéseivel kétségtelenül az egyik legtöbbet tette azért, hogy az 1600 éve festett pécsi ókeresztény római sírkamrák később elnyerjék a világörökségi státust.

személyes ügyének tekintette a műemlékek pusztításának megakadályozását

elmondható róla, hogy harcos műemlékvédő volt

¶ Fülepet a magyar műemlékek sorsa mindig nagyon érdekelte, személyes ügyének tekintette a műemlékek pusztításának megakadályozását.³⁶ Elmondható róla, hogy harcos műemlékvédő volt. A nagyharsányi római kori villa mozaikpadlójának esete jól példázza ezt. Nagyharsányban 1961 és 1968 között ásott, és az utolsó évben védelemtől kért a Transdanubia egyik legértékesebb építményének számító villa területére, ezt a Művelődésügyi Minisztérium ki is mondta. Ennek ellenére évekkel később, 1974 nyarán – Fülep személyes tiltakozását is figyelem nélkül hagyva – megtörtént a 40-60 m²

[35] Tóth, Endre: Ferenc Fülep (1919–1986). In: *Acta Archaeologica*. 40/1-4. (1988) 315–317., 316.

[36] Lásd 13. jegyz.

Fülep Ferenc ásatási fotózás közben Pécssett
Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár és Digitális Képtárház

színes mozaikpadló beszántása. (Mint kiderült, a védettséget a földhivatalban nem jegyezték be a telekkönyvbe.) Fülep nem hagyta annyiban a dolgot, és feljelentette a szántást elrendelő szövetkezeti főmérnököt. Az ítélet elmarasztalta ugyan a vádlottat, de végül mégsem kellett börtönbe vonulnia.³⁷ Fülep tevékenysége, mint Visy Zsolt ICOMOS Pantheonba való felvételére vonatkozó felterjesztésében megjegyzi, „folyamatosan arra irányult, hogy a régészeti lelőhelyek kezelése megfelelő elismertségre jutva a kulturális örökség, a műemlékek szintjére emelkedjen.”³⁸

[37] Lásd pl. Pánics György: Római kori mozaik az eke alatt. In: Dunántúli Napló. 31. 1974. jún. 24. 171. sz. 5.

[38] Lásd 28. jegyz.

AZ ÉLETPÁLYA ÉRTÉKELÉSE

¶ Fülep Ferenc 1986. május 8-án váratlanul halt meg a Pest megyei Pátyon található nyaralójában. A gyászír bejárta – az egész múzeumi világot. Rengeteg részvétnyilvánítás érkezett a Nemzeti Múzeumba belföldről és külföldről egyaránt. Fülep nemzetközi megbecsültségét is jelezte, hogy külföldről (alapvetően Európából) 34 személytől és intézménytől jött gyászlevél és gyásztávirat, több magyar nyelven, például a finn, a holland, a kubai és a mexikói nagykövetségektől, az olasz és a lengyel kultúrintézetektől, a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeumtól és díszkötésben a Finn Múzeumügyi Felügyelőség és a Finn Nemzeti Múzeum együttes oklevél mintájú gyászlevele, amelyben a következő olvasható: „Finnországban dr. Fülep Ferencet mint a magyar történelem szakértőjét ismerték, ezenkívül számon tartották mint a nemzetközi muzeológia elismert szaktekintélyét és a finn–magyar múzeumok közti együttműködés pártfogóját.”³⁹ Az életének 67. évében elhunyt főigazgatót a Farkasréti temetőben kísérték utolsó útjára 1986. május 22-én. Korek József gyászbeszédében így méltatta néhai főnökét: „Fülep Ferenc neve összeforrt a Magyar Nemzeti Múzeummal, a magyar múzeumüggyel. Neve jelképezi az elhivatott vezetőt, az elkötelezett kutatót, aki pályafutása alatt óriási akaraterővel, páratlan szorgalommal dolgozott, s önmagát túlhajszolva tartotta egyensúlyban annak árán, hogy a túlvállalt feladatok súlya alatt megszakadt a szív, amely

[39] MNM KAD MtGy M.T. 73-2270/1988. Fülep Ferenc halálával kapcsolatos beszédek; gyászjelentéslisták; gyásztáviratok, levelek, részvétnyilvánítások, sajtóvisszhang.

A számára legkedvesebb gyarapodást egyértelműen a Szent Korona és a koronázási ékszerek 1978-as hazaérkezése és Nemzeti Múzeumba kerülése jelentette.

elsődlegesen mindig a Magyar Nemzeti Múzeumért és a múzeum-ügyért dobogott. – Később így folytatta: – Az idő és a hely nem alkalmas Fülep Ferenc főigazgató művének teljes értékelésére, az azonban megállapítható, hogy nagy formátumú élete a Magyar Nemzeti Múzeum életében, eredményeiben kiemelkedő volt. Egyéniségében megjelent Rómer lánglelkű agitátorsága, Hampel sokirányú érdeklődése nemzeti történetünk sorsában, amire utal a királyi jelvények vizsgálatával, a királysírok szinte megoldhatatlan problémájával való dinamikus foglalkozása. Régész volt, maga is több kiállítást készített, de a súlyt mindig a magyar nép történetére fektette abban a meggyőződésben, hogy a történelem bemutatható, s a tárgye gyűttesek helyes megválogatásával az nem a történelemkönyv segédlete, hanem eredeti forrásaival a tudat, a műveltség és az ízlés fejlesztése.” Végül a főigazgató-helyettes fájlalta, hogy főnöke nem élhette már meg nagy álmának megvalósulását, a Széchényi könyvtár kiköltözését és egy korszerűbb Nemzeti Múzeum megteremtésének elindítását, de megígérte, hogy az intézmény kollektívája becsülettel továbbviszi a Fülep életét jelentő Nemzeti Múzeum ügyét.⁴⁰

nem élhette már meg nagy álmának megvalósulását, a Széchényi könyvtár kiköltözését és egy korszerűbb Nemzeti Múzeum megteremtésének elindítását

[40] Uo.

¶ Fülep munkásságát halála után sok nekrológban értékelték, ezek közül többet idéztem is és felhasználtam jelen pályakép megírásakor. Egyet név szerint is meg kell említenem: Kádár Zoltán régészét, amely az *Archaeologiai Értesítő*ben jelent meg, és Fülep régész életművének első átfogó értékelését adta.⁴¹

[41] Kádár i. m. 257–259.

¶ Ezek a hivatalos hangú értékelések, méltatások azonban helyük, idejük és jellegük miatt nemigen tartalmaztak kritikát és jellemrajzot, amely nélkül, úgy érzem, e halála után több mint három évtizeddel megírt pályakép nem lehetne teljes. Ezért kérdeztem meg az elmúlt hetekben és korábban évekkel ezelőtt is Fülep kollégáit, beosztottait, a Nemzeti Múzeum nyugdíjas régi munkatársait. Szinte mindenki megemlítette szangvinikus természetét, azt, hogy nemegyszer kiabált

Fülep Ferenc halála után készült ex librise, mely a pécsi ásatásán talált Krisztoqramot ábrázolja. Fery Antal alkotása, 1987

Fery

tekintélyuralmi
rendszert tartott
fenn a múzeumban,
megvoltak az
informátorai is
mindig

rettentően
ambiciózus volt, és
céljainak eléréséért
roppant erőszakos

munkatársaival, számos alkalommal osztályértekezleteken is. (Vörös István meg is jegyezte, hogy szangvinikus természetét emlékei szerint csak egyszer fogta vissza, a Nemzeti Múzeum nagyrekonstrukciójáról szóló értekezleten, de néhány nap múlva meg is halt.) Tekintélyuralmi rendszert tartott fenn a múzeumban, megvoltak az informátorai is mindig. Rettentően ambiciózus volt, és céljainak eléréséért roppant erőszakos – egyebek mellett így jellemezte őt Éri István, aki azonban azt is megjegyezte, hogy Fülep idővel változott, mert egyre inkább nem a saját karrierjét nézte csak, hanem a múzeuma érdekeit. Éri úgy látta, hogy Fülepnek fogalom volt a Nemzeti Múzeum, Barkóczy László ugyanezt ekképpen fogalmazta meg: *„Volt benne egy tisztelet, ami egyre erősebb lett a Nemzeti Múzeum iránt, és ő büszke volt, hogy a Nemzeti Múzeum főigazgatója lehet.”* A nemzet múzeumába pártvonalon bekerült Fülepről többen elmondták, hogy 1956 előtt erősen vonalas volt („elment balra, amennyire lehetett”), de később szelídült a pártossága. Ez például abban nyilvánult meg, hogy már nem szabta feltételül, hogy párttagok legyenek a múzeum osztályvezetői. A munkatársak némelyikét kapacitálta ugyan a pártba vagy a KISZ-be való belépésre, de azt a vizsautasítás után sohasem forszírozta többé. Inkább az volt a jellemző, hogy a beosztottjaiért – néhány kivételtől eltekintve – mindig kiállt. Akiket kollégái feljelentettek, és „osztályidegenek” voltak, azokat sem üldözte. Állítólag több feljelentést is őrzött főigazgatói szobájának pánccelszekrényében, de ezeket soha nem vette figyelembe.

¶ Patay Pál régész (egyébként az egyik „osztályidegen”) önéletrajzi könyvében a következőket írta Fülep értékeléséről: *„Amikor 1986-ban váratlanul elhunyt, tudom, sokan nem hullatták érte könnyeiket. Mégis nem voltam az egyedüli, aki idővel ne sírta volna vissza. Mert még a legelvadultabb ellensége sem tagadhatta, hogy szívvel-lélekkel a Múzeumnak élt, idejét és egészségét sem kímélte érte. Ha hozott is helytelen intézkedéseket, azokkal is a Múzeumot szerette volna szolgálni.”*⁴² Úgy gondoljuk, hogy Fülep Ferenc valóban sokat szolgált intézményének a hét ciklust kitevő nagy időben és annak a hazának, amelynek már fiatal korában elhatározta, hogy szolgálatába állítja tudását.

még
a legelvadultabb
ellensége sem
tagadhatta, hogy
szívvel-lélekkel a
Múzeumnak élt

[42] Patay Pál: *Az életet már megjártam.* Bp., 2014. 327.

Kovács Ákos
Hatvany Lajos Muzeális Gyűjtemény